

УДК - 81'373,47:316,286.

С. В. Баранова,
кандидат філологічних наук, доцент;
О. В. Проценко,
аспірант
(Сумський державний університет)

УТІШАННЯ В ПАРЕНТАЛЬНОМУ ДИСКУРСІ

У статті йдеться про особливості вербалізації аспекту утішання в парентальному дискурсі, тобто в дискурсі спілкування батьків та дітей. Аналізується омовлення дії з метою покращення негативного психоемоційного стану комунікантів, що пов'язані один з одним родинними зв'язками. Також розглядаються вербальні одиниці аспекту утішання та їх функціонування.

Потреба у спілкуванні ніколи ще не відчувалася настільки очевидно та не реалізовувалася повсюди в таких величезних масштабах, як у сучасний період часу, якщо мати на увазі реальності сучасного світу, соціальні наслідки науково-технічної революції, які помітно вплинули на всі сторони та аспекти сучасної вербальної комунікації, відзначає Г. О. Орлов [1: 8]. Кожний період розвитку суспільства висуває свої завдання та настанови, викликає до буття такі аспекти різних галузей життя, що пов'язані з існуванням людини, які є найбільш характерологічними для неї, які найточніше віддзеркалюють її суть та потреби [2: 145].

Вихідною метою реалізації мовленнєвого акту мовцем є перлокутивний ефект – вплив на адресата. Людина, перебуваючи в соціумі, неминуче прагне впливати на обставини. Мовленнєвий вплив відіграє у комунікації провідну роль і як посередник, і як самоціль. За словами Петера фон Поленца, "хоча інтерпретація впливу значною мірою залежить від контексту, суб'єктивна та суперечлива, вона становить невід'ємну складову глибокого розуміння усіх дій мовленнєвої комунікації" [3: 212].

У сфері соціальних наук, включаючи лінгвістику, інтерес до дискурсу пов'язаний з інтересом до проблем особистості (у тому числі мовної особистості), що теоретично оформився в соціальному конструктивізмі, який розглядає комунікацію як соціальний процес побудови світу. У філософії постмодерна термін "дискурс" застосовується на позначення утворення, що має мисленнєво-комунікативну природу та належить до типу об'єктів, що можуть бути адекватно інтерпретовані лише у світлі нелінійної парадигми. Користуючись мовою сучасної концепції нелінійних динамік, можна сказати, що дискурсивність може бути інтерпретована як іманентна здатність нерівновагового середовища до самоорганізації, процесуальність, що реалізується в якості нелінійної [4: 237].

Слід зазначити, що сімейно-побутова сфера спілкування вивчається сучасними дослідниками. Варто згадати низку досліджень М. С. Рузіної, М. М. Кольцової, Т. Н. Ушакової та Н. В. Уфимцевої, присвячених проблемам дитячого мовлення та дитячому дискурсу [5; 6], а також аналізу деяких типових сімейних комунікативних ситуацій та комунікації між дружинами та чоловіками А. А. Бігарі, Л. В. Солошук, І. Г. Тейг [7; 8; 9].

Проте, незважаючи на дослідження дискурсу сімейного спілкування, увагу до ранньої мовленнєвої та до мовленнєвої функції дітей [6; 7], у лінгвістичних роботах не проводилося комплексного вивчення особливостей вербалізації утішання в парентальному дискурсі, тобто в дискурсі спілкування дітей та батьків. Великий інтерес викликає дослідження семантичних особливостей лексем, які позначають "утішання" в антропоцентричному напрямку досліджень у сучасній лінгвістиці, оскільки вони позначають ситуації, пов'язані з міжособистісними відносинами людей. Вербальне вираження "утішання" вивчали українські та російські лінгвісти М. Ю. Федосюк, Ю. В. Казачкова, А. О. Ханський, Ф. С. Бацевич, Л. В. Козяревич та інші вчені. Тлумачний словник української мови дає визначення поняття "утішання" як "створення радісного, веселого стану адресата, виведення адресата із стану горя, печалі, смутку, допомога кому-небудь позбутися неспокою, хвилювання" [10].

Дана стаття присвячена вербалізації комунікації батьків та дітей з елементами концепту утішання. **Метою** статті є окреслення мовленнєвих особливостей прояву утішання серед дітей та батьків.

Предметом дослідження є мовлення утішання, а **об'єктом** статті виступає процес утішання в парентальному дискурсі.

Утішання – цілеспрямована дія з метою покращити негативний психоемоційний стан об'єкта дії [11: 26].

Лексеми із загальним значенням утішання як один із вербальних засобів емпатизації діалогічного дискурсу [11: 27], є маркерами емоційно-оцінного ставлення людей один до одного.

Утішання полягає у виведенні адресата з глибокої психоемоційної кризи (горе, печаль, страждання); послабленні або подоланні негативного психоемоційного стану, в якому він перебуває. Мовець за допомогою відповідних засобів здійснює сугестивний вплив на психоемоційний стан адресата. Втішаючи адресата, адресант розглядає його внутрішній світ, психоемоційний стан як такий, що відхилився від норми, а тому потребує втручання, певного коригування. Він вважає себе тією людиною, яка може здійснити коригування внутрішнього стану адресата. При цьому мовець не вважає себе винним у погіршенні психофізичного стану адресата [12: 150].

Для парентального дискурсу з елементами утішання характерне використання епітетів, а саме позитивно забарвлених епітетів, що мають вплинути на комуніканта. Мати втішає доньку та каже їй, що в неї гарний чоловік, якого вона має цінувати. Тому використання прикметників "fine", "good" є імпліцитним вербальним проявом утішання.

'He has a fine mind,' she told Miriam.

Miriam, who I not care to discuss Arthur, or any of the things that mattered most in her life, would say: 'I suppose so,' and change the subject before Louise could go on to: I hope you appreciate what a good husband you have... (Monica Dickens).

Одним із елементів утішання також можна назвати використання особових займенників у множині. Донька заспокоює матір, говорячи, що не треба падати духом через смерть чоловіка, бо в неї є діти. Донька акцентує увагу саме на займеннику "us".

'It doesn't pay t'be different, Kate.'

'Aye, it does,' Kate said, emphatically. 'Father knew that: he was never like the others, though he pretended t'be.'

'Maybe we're not pretendin' hard enough.'

'Don't worry about them,' said Kate, who could think of no other comfort to offer. 'You've got us, an' that should be enough.'

'Aye.' (Jessica Stirling)

Досить часто використовуються негативні конструкції у спілкуванні дітей та батьків з метою втішити та заспокоїти один одного. Негативні конструкції в реченнях наказового типу мають надзвичайно емоційне забарвлення. Вербалізація втішання донькою матір після аварії на шахті, де працювала чоловіча половина родини, реалізується за допомогою наказового речення з запереченням.

Her mother nodded.

Mirrin said, 'You'll have heard: none of our folk came out of Number One.'

A little fretful crease appeared between Flora Stalker's brows. 'Funny! You'd have thought...'. Her words dribbled out and ceased.

'Don't think about it, Mam!,' said Mirrin. 'We'll know nothin' for sure 'til the rescue crew comes up.'

'What have you heard, Mirrin?' Kate asked.

'A crew's headed in through Number One,' Mirrin answered. 'Seems they were hardly on the level before they caught a whiff of foul. They sent up to the surface for instructions just ten minutes ago. Manager Wyld gave them the go-ahead, but told them to take precautions.'

'Are they breakin' into Two?'

'They're goin' to try,' said Mirrin. 'They're talkng' about puttin' down a kettle if they can clear the shaft enough.' (Monica Dickens).

Дискурс спілкування батьків та дітей, що характеризується утішанням, може знаходити відображення в неправдивих чи оманливих обіцянках з ціллю втішити та заспокоїти. Мати дає нереальну обіцянку доньці, що вона з татом не помруть, доки діти не виростуть, для того, щоб вивести адресата із психоемоційної кризи.

"Mama," she said suddenly, "Mama – do you know, sometimes I get awfully scared. "

"Of what, Franny?"

"Of" – she drew a deep, strangled breath and got the word out – "of dying."

Mrs. Davis looked into the pinched, anxious face. "Must you think about it?" she said at length, helplessly. "You're so young. And healthy."

"It isn't me I'm afraid for," Franny said urgently. "Or, anyway, not just for me. Not mostly for me." The truth was she almost never thought about herself and dying. "It's – it's you and Papa," she said in a rush. "I get so scared that maybe you or Papa will – "But she couldn't say it again. "Mama, could you promise me you won't? Couldn't you promise me?"

Again Mrs. Davis took a while before speaking. "Franny, don't you see that promises are for – promise is a meaningless word. People getting married promise each other to be happy forever. People promise to respect a certain idea forever. They must know these aren't things they can guarantee, no matter how much

they want to. Sometimes I think the word is just useless. You can't promise anything that matters, and if it doesn't matter, why use such an important word?"

"But Mama!" Franny cried out desperately. Mama, you have to!"

Suddenly Mrs. Davis opened her arms and Franny fled into them.

"All right, my love. Insofar as a human being can make a promise, I promise that your father and I will live to see you children grown up." (Mary Stolz)

Для того, щоб втішити батьків, діти беруть на себе владнання проблеми чи вирішення конфлікту. Характерним для цього є використання дієслів "give", "leave", "be". Прикладом є ситуація, коли донька, для того, щоб заспокоїти матір, вербально виявляє ініціативу вирішити все сама.

Kate said, 'I'll find work at the colliery. You have your job, Mirrin. Betsy'll go up t'Hamilton, or maybe into service ...'

'I suppose,' said Flora Stalker, glancing at her hands, 'I suppose my fingers still have their skill with a needle. If I could find sewing work t'do at home...'

'Find out just what it will require, Kate,' Mirrin said. 'If colliery wages aren't enough, we'll discover a means of earnin' more. Daddy left his instructions, plain as plain. We're not goin' to ignore them, are we? I mean, we're Stalkers: we're not goin' down without a fight.'

'Is it agreed then?' Kate asked.

'Of course, it's agreed,' said Mirrin.

'Mother?'

'I'd like t'think it possible, but...'

'Don't be afraid, Mother,' Mirrin said.

'I'm thinking of Mr. Lamont,' Flora said. 'He'll want us out of this house now that your father's gone.'

'Know what Daddy used t'talk about – he talked about putting a face towards the future,' said Mirrin. 'I see now just what he meant.'

'But Mother's right,' said Kate, anxiously. 'What will we do about a house?'

Mirrin stared down into the dying embers in the grate for a moment, then glanced first at her mother and then at Kate. She grinned, reflectively, mischievously. 'Leave that to me.' - she said. 'I'll handle Houston Lamont. By God, I will.' (Jessica Stirling)

З метою втішання в парентальному дискурсі використовується звертання на кшталт "dear", "love".

When Louise got back to the house, Anne's tears had dried to gasping sniffs. She had poured herself out a glass of gin.

'Oh, Anne, you know Frank doesn't like you to drink now,' Louise said. 'I'll make you a cup of tea instead.'

'I need a drink.' Anne swallowed half the gin neat, and shuddered. 'Better. Have one, Mother?'

'I think I will. I must say I feel a bit shaky, too. What a dreadful thing to happen. I'll never forget seeing Frank come in at that door –'

'Don't talk about it,' Anne said tersely. 'I can't bear it.'

Louise was surprised that Anne was so upset. She never showed Frank any affection when he was there; but she must really care about him more than anyone guessed.

'You shall go to bed early, dear,' Louise said tenderly 'and I'll give you some aspirin, so that you can get a good sleep and not worry about Frank.' (Monica Dickens)

Поряд із звертаннями може знаходитися присвійні займенники, на приклад "my", що вказує на близькі, інтимні зв'язки між учасниками комунікації.

'My dear, we have some very good friends at St Malo, but of course they still look upon us as foreigners, even after all these years, and we don't like to do anything that seems at all eccentric. Naturally we don't want you to tell a lie, but unless you are forced to mention it, your Aunt Carrie thinks it would be better if you did not tell anyone that you are an actress.'

Julia was taken aback, but, her sense of humour prevailing, she felt inclined to laugh.

'If one of the friends we are expecting this afternoon happens to ask you what your husband is, it wouldn't be untrue, would it? To say that he was in business.'

'Not at all,' said Julia, permitting herself to smile.

'Of course, we know that English actresses are not like French ones,' Aunt Carrie added kindly. 'It's almost an understood thing for a French actress to have a lover.'

'My dear, my dear,' said Julia. (W. S. Maugham)

З ціллю втішання під час спілкування батьків та дітей можна використовувати спочатку лагідні звертання, на кшталт "dear", "love", для того, щоб заспокоїти перед не дуже приємною ремаркою.

Наприклад, мама перед тим як сказати синові, що він не піди гуляти пізно ввечері разом з батьками та молодшим братом, бо день народження сьогодні не в нього, а в брата, використовує лагідне звертання "dear", а потім вже повідомляє саму новину.

"You mean we're going to stay up all night?" Jimmy asked.

"Not you, dear," said his mother. Jim's jaw dropped. "It isn't your birthday," she explained (Mary Stolz).

Отже, мовленнєвий жанр втішення найчастіше реалізується в парентальному дискурсі не як цілісна одиниця, а як окремі її комунікативні складові. Здебільшого вони пов'язані із різними тактиками втілення загальної дискурсивної стратегії адресанта.

Перспективи дослідження, на наш погляд, полягають у визначенні особливостей вербалізації аспекту утішення в залежності від вікової та соціальної групи учасників парентального дискурсу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Орлов Г. А. Современная английская речь. – М.: Высшая школа, 1991. – 258 с.
2. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен (колективна монографія) / Ред. І. С. Шевченко. – Харків: Константа, 2005. – 356 с.
3. Polenz P. von. Deutsche Satzsemantik: Grundbegriffe des Zwischen-den-Zeilen-Lesens. – Berlin/New York: de Gruyter, 1988. – 150 s.
4. Усманова А. Р. Дискурсия // Постмодернизм. Энциклопедия. – Мн.: Интерпрессервис, 2001. – 565 с.
5. Рузина М. С., Кольцова М. М. Ребенок учится говорить. – М.: У-ФАКТОРИЯ, 2006. – 300 с.
6. Детская речь: психолінгвістическіе исследования. //Сборник статей / Отв. ред. Т. Н. Ушакова и Н. В. Уфимцева. – М.: ПЕР СЭ, 2001. – 224 с.
7. Бігарі А. А. Емотивна аргументація у дискурсі сімейного спілкування // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. Наук. пр. – К.: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2000. – С. 30-39.
8. Солощук Л. В. Вербальні і невербальні компоненти комунікації в англomовному дискурсі. – Харків: Константа, 2006. – 300 с.
9. Tague I. H. Love, Honor, and Obedience: Fashionable Women and the Discourse of Marriage in the Early Eighteenth Century // The Journal of British Studies. – 2001. – № 1, Vol. 40. – P. 76-106.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Під ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь ВІФ "Перун", 2004. – 1440 с.
11. Galben Raisa. Analiza semantico-functională a verbelor causative în limba Română: Autoreferat al tezei de doctor în filologie. – Chisinau, 2006. – 30 s.
12. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної генології. – К.: Академія, 2006. – 248 с.

СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Dickens M. The Winds of Heaven. – London: Penguin Books, 1977. – 240 p.
2. Maugham W.S. The Theatre. – Vinnizja: Nova Knyga, 2002. – 312 p.
3. Stirling J. The Spoiled Earth. London: Pan Books, 1977. – 480 p.
4. Stolz M. The Noonday Friends. New York: Harper Collins, 1990. – 184 p.

Матеріал надійшов до редакції 05.05. 2009 р.

Баранова С. В., Проценко О. В. Утешение в парентальном дискурсе.

В статье речь идет об особенностях вербализации аспекта утешения в дискурсе общения родителей и детей. Анализируются вербальные проявления действий с целью улучшения негативного психоэмоционального состояния коммуникантов, которые связаны родственными узами. Также анализируются вербальные компоненты аспекта утешения и их функционирование.

Baranova S. V., Protsenko O. V. Consolation in the Parental Discourse.

The article deals with the peculiarities of the verbalization of consolation in the discourse of parents and children communication. Special attention is paid to the verbalization of things for the improvement of the negative psycho-emotional condition of the interlocutors that are connected by family relationship. Verbal units of consolation and their functioning are analyzed.